

Cu n Giai tho i k sĩ Vi t Nam do Thái Doãn Hi u và Hoàng Liên biên so n đã in xong và n p u chi u t tháng 2 - 1997, nh ng mãi th i gian g n đây tôi m i có h n h nh đ c đ c.

Cu n sách này đã đ c "nhi u nhà nghiên c u, nhà th , nhà giáo đánh giá cao" (tr. 1047), đ c HTV7 và nhi u giáo s gi i thi u v i bi t bao nhiêu mĩ t . Tôi đã h m h đ c và cũng th y nhi u giai tho i qu là thú v . Tuy nhiên, càng đ c tôi i càng th t v ng vì m t cu n sách đ c coi là có "giá tr h c thu t" (bài vi t c a giáo s Hoàng Nhân), "thu c m t trong các đ ng t đi n bách khoa" (i nh n đ nh c a PTS Võ Quang Phúc) i ph m ph i nh ng sai sót s đ ng v i ch s . Trong bài vi t này, tôi không dám i m bàn v cách đánh giá các nh n v t, hay v ch nghĩa văn ch ng, cũng không bàn v i chính t v n xu t hi n quá nhi u trên nh ng cu n sách xu t b n th i gian g n đây, mà ch xin đ n c m y đ n ch ng m t s sai sót th t đáng t c.

1. i giai tho i H u tinh giáng th v M c Đĩnh Chi, có đ n tác gi vi t: "Đ nh Chi ngày m t ph ng phao, h c hành ti n t i. Th y h c v n li ng ch nghĩa c ch ng đã c n, li n g i g m cho b n mình là Chiêu Qu c công B ng nh n Tr n Nh t Du t (1255-1330) r n c p ti p cho" (tr. 287). Đ ng nh tác gi không th m tra c u i ch s Vi t Nam, vì các con trai vua Tr n Thái Tông đ u có t c v ng ch không ph i t c công. V i, tên hi u c a Tr n Nh t Du t là Chiêu Văn (ai đã t ng quan tâm đ n i ch s Vi t Nam đ u bi t giai tho i r ng khi sinh ra, trên cánh tay c a Tr n Nh t Du t có nh ng ch "Chiêu Văn đ ng t"!). Đ i Vi t S Ký Toàn Th (ĐVSKTT), Đ i Vi t S Ký Ti n Biên c a Ngô Thì Sĩ (ĐVSKTB) cũng nh Khâm Đ nh Vi t S Thông Giám C ng M c (VSTGCM) c a Qu c S Quán tri u Nguy n đ u cho bi t năm Đĩnh Mão, niên hi u Thi u Long th 10 (1267) ông đ c vua cha phong là Chiêu Văn V ng, còn Chiêu Qu c là tên hi u c a Tr n Ích T c. Tác gi đã i m tên hi u c a hai anh em! Các pho s i n c a n c ta cũng ch a h nói t i vi c Tr n Nh t Du t đ b ng nh n bao gi .

2. Trong giai tho i có tên Tr n uy ba góc v H Xuân H ng tác gi vi t: "... Gia Long lên ngôi, B c hành ra Thăng Long (1840), phái m t kh m sai đ i th n ra tr c b t dân ch ng đ n k t hoa, đ ng c ng chào ..." (tr. 164). Không hi u tác gi c n c vào s li u nào, ch ng i Vi t Nam ai i không bi t r ng vua Gia Long lên ngôi năm 1802 và b ng hà năm 1819. V y thì không hi u làm cách nào mà h n 20 năm sau khi m t ông ta i có th "B c hành ra Thăng Long"?!

Trong m t giai tho i khác v Nguy n B nh Khiêm có nhan đ Buôn vua, tác gi đã đ t vào mi ng "m t tôn huynh" c a h Tr n t i Vĩnh L i câu nói: "... Gã Tr n Lý (Tr n Th Đ) x a kia ch ng hành ngh ch i nh b n ta đ y sao?..." (tr. 378). Không bi t gã thuy n ch i Vĩnh L i có m ngo c đ n không, còn ng i t ng h c i ch s Vi t Nam đ u bi t r ng Tr n Lý và Tr n Th Đ là hai nh n v t khác nhau. Mà hình nh h còn có quan h chú cháu hay bác cháu n a thì ph i!

Nhà Th Phát Di m

Nhng sai sót trên k ra cũng đáng ti c th t, nhng cũng chng đáng k gì. Đc đ n giai tho i v c Nguyễn Công Tr có tên là Tr i đà bi t cho, tôi m i th y r ng c n ph i đ a ra ý ki n đ xua tan đi m t s hi u l m tai h i. Trong giai tho i này tác gi vi t: "H i làm Doanh đ i n s giúp cho dân nghèo Thái Bình và Ninh Bình khai hoang m hai huy n Kim S n, Ti n H i, Nguyễn Công Tr đ c dân l ng r t quý m n, quyên góp l p sinh t cho ông (hi n có đ n th ông huy n Kim S n, sau này tên C Sáu xây đ ng nhà th Phát Di m đã cho l y m t s l n đá xanh đ xây ti n đình và phá h ng đ n). Vùng Phát Di m thu c huy n Kim S n có nhi u dân đ o ch ng l i ông, vu cho ông có ý làm ph n ..." (tr. 399). Tôi không hi u tác gi căn c vào s li u nào mà đã vi t sai đ n m c nh th ?

Tr c h t, khi chiêu dân vùng ven bi n thu c t nh Ninh Bình vào năm K S u, niên hi u Minh M ng th 10 (1829), c Nguyễn Công Tr đã kêu g i đ c r t nhi u thành ph n, trong s đó, già m t n a là ng i theo Công giáo. Ai cũng hi u r ng trong m t công cu c khai kh n gian nan khó nh c nh th thì ch nhng ng i tin ph c C m i r i b quê cha đ t t đ đi theo C . Nh v y, C đ c c ng i l ng và ng i giáo quý m n. Có th thì trong th i gian m t năm C m i có th khai kh n đ c trên 14620 m u ru ng và l p huy n Kim S n g m 7 t ng, 60 làng tr i. Còn v chuy n "sau này tên C Sáu xây đ ng nhà th Phát Di m đã cho l y m t s l n đá xanh đ xây ti n đình và phá h ng đ n", tôi không hi u t i sao tác gi l i có m t l i vu kh ng thi u trách nhi m đ n th ? Đ n th c Nguyễn Công Tr ngày nay v n còn đó l làng L c Thi n, xã Quang Thi n, huy n Kim S n, t nh Ninh Bình. Đ n này ch a t ng b C Sáu (t c cha Phêrô Tr n L c, còn đ c g i là cha Sáu) phá h ng, cũng không h có chuy n cha Sáu l y đá xanh ngôi đ n này "đ xây ti n đình".

Tác gi còn l m l n h n khi vu cáo r ng: "Vùng Phát Di m thu c huy n Kim S n có nhi u dân đ o ch ng l i ông, vu cho ông có ý làm ph n". Đ hi u v n đ m t cách rõ ràng h n, tôi xin c ng hi n Quý V m t vài s li u:

C Nguyễn Công Tr sinh năm 1778, m t năm 1859. Sĩ ki n tác gi k l i trong giai tho i trên x y ra sau khi C đã ngh h u, t c là sau năm T Đ c th 1 (1848). Trong khi đó, đ i v i ng i Công giáo, vua Gia Long không c m đ o. Đ i i tri u Minh M ng, t năm 1825 nhà vua b t đ u ra các ch đ c m đ o, nhng mãi đ n ngày 6-1-1833 nhà vua m i ra m t s c ch c m đ o áp đ ng trên ph m vi toàn qu c. Vua Thi u Tr ch ti p t c thi hành chính sách c m đ o c a vua cha và đ n mãi cu i đ i m i ra s c ch c m đ o vào ngày 13-5-1847. Đ n th i vua T Đ c vi c c m đ o tr nên kh c li t nh t v i hàng lo t s c ch c m đ o. Mãi đ n hoà c Nhâm Tuất, ngày 5-6-1862, đ i s ng c a ng i Công giáo Vi t Nam m i đ c đ th h n đôi chút.

Th t bu n cho tôi khi ph i kh i l i giai đ n th t bi th ng n i da n u th t trong l ch s dân t c, nhng nói l i nh th đ m i ng i th y r ng bi n c mà tác gi thu t l i x y ra vào th i vua T Đ c, là lúc mà ng i Công giáo b tróc nã, b gi t h i kh p n i. Lúc đó, h lo gi m ng s ng còn ch a xong, nói chi đ n chuy n vu cáo ng i khác tr c m t nhà vua, hu ng h ng i đó l i là m t v đ i th n, m t ân nhân c a h .

Vì th , thi t nghĩ cách k c a ông Tôn Th t Bình là h p lí h n. Trong m u chuy n nhan đ N i oan c a Nguyễn Công Tr , ông Tôn Th t Bình thu t l i: "Nguyễn Công Tr có công sáng l p hai huy n Kim S n và Ti n H i. Năm 75 tu i, ông l i theo đ ng b ra B c thành thăm phong c nh cũ. Dân hai huy n đón r c r t linh đình. Khi y có tên th v quê Nam Đ nh th y các làng tôn sùng ông nh th n, mu n tâng công, y li n tâu v i T Đ c là Nguyễn Công Tr có hành vi kh nghi, có ý mu n m u đ đ i s . T Đ c h m t ch cho quan T ng đ c Nam Ninh Hoàng Văn Thu ph i dò xét vi c y và đòi ông l p t c v Kinh" (K chuy n chín chúa - m i ba vua tri u Nguyễn, NXB Thu n Hoá, 1997, tr. 80).

5. Giai tho i v Nguyễn Quý Đ c v i nhan đ Anh hoa phát l , trang 529 - 530 có đ n:

"M t hôm, trên đ ng t tr ng v nhà, Đ c th y đ ng ng i t t p quán n c đ i g c đa làng nên tò mò ghé ch i. M t ông c ng i ngh trong quán th y m t mũi Đ c khô ngô, sáng láng, li n h i:

- C u em đi hư c v ch ? Đã hư c sách gì r i nào?

- Đ , th a h t sách Lu n Ng .

ph n chú thích v sách Lu n Ng , tác gi vi t: "Tr c tác tri t hư c l n nh t c a Kh ng T ". Trong m t cu n sách gi i thi u v các k sĩ, ph n đ ng dùi mài kinh s c a Kh ng sân Trình mà các tác gi xem ra l i ch ng hi u gì v Kh ng T cũng nh các kinh đ i n quan tr ng c a Nho giáo! N u nh i giai tho i này không có chú thích v sách Lu n Ng thì ch t "hư c gi" c a các tác gi h n là đ l h n!

Ng i đã t ng có nghi n c u chút ít v Kh ng giáo đ u bi t r ng sách Lu n Ng thu c b T Th g m các sách Đ i Hư c, Trung Dung, Lu n Ng , và M nh T . C b n sách này đ u do các hư c trò c a Kh ng T biên so n. Riêng sách Lu n Ng do hư c trò ghi l i ngôn hành c a Kh ng T . Còn đ i v i vi c l p ngôn c a Kh ng T , thì ng i đ i sau đã tóm g n vào câu san Thi, đ nh Th , tán D ch, đ nh L , bút Xuân Thu. Nh v y, ki u chú thích Lu n Ng là "Tr c tác tri t hư c l n nh t c a Kh ng T ", qu là m t s nh c, m t l i ph báng đ i v i hư c v n c a k sĩ Vi t Nam.

6. Trong đ n gi i thi u v Phùng Kh c Khoan, trang 735 - 737 có đ n: "Thân sinh ra Phùng Kh c Khoan là m t nhà khoa b ng, đã t ng đ thái hư c sinh tri u Lê, nh ng tránh không ra làm quan v i nhà M c, đi ngao du s n thu b ng con m t c a th y đ a lý ch n đ t t". Tr c h t, tôi xin l y chính nh ng gì tác gi đã vi t trong cu n sách này đ cho th y mâu thu n n i t i c a tác gi th hi n trong cu n sách:

"ph đ" có tên Hư c Ch và Hư c V Văn Hoá Ngày X a (nhân ti n xin nêu đ nh nghĩa v t "ph đ" trong T Đ i n Ti ng Vi t năm 2002 c a Vi n Ngôn Ng Hư c, do Hoàng Phê ch biên: "Dòng ch đ phía đ i t ng hình nh đ ghi n i dung l i tho i đ ng phát trong phim, ho c đ đ ch l i tho i sang ngôn ng khác!") tác gi vi t: "Hư c v ti n sĩ n c ta b t đ u có t th i nhà Tr n, đ i tên gi i thái hư c sinh (g i t năm 1232 tr đ i). S đ g i là thái hư c sinh là vì ch con cháu nhà quan c đ i phu m i đ c quy n đi thi, con cái ti n dân đ u có tài mà đ cũng s b tr t i n u phát giác ra [...] Năm 1374, đ i tri u Tr n Du Tông, hư c v thái hư c sinh đ c đ i thành ti n sĩ. Danh v ti n sĩ có t đó. Tri u Tr n có l l y hai lo i tr ng nguyên (cho thí sinh kinh đô và quanh vùng đ t cũ), tr i tr ng nguyên (cho thí sinh vùng Thanh Ngh m i khai phá đ khu y n khích văn hoá gi a hai vùng) ..." (tr. 1004 - 1005).

Tác gi đã cho th y danh hi u thái hư c sinh là cách g i c a tri u Tr n. N u th thì làm sao m i t i tri u Lê thân ph c a Phùng Kh c Khoan v n còn đ thái hư c sinh?

Th c ra, danh hi u thái hư c sinh đ c tri u Tr n (1225-1400) và tri u H (1400- 1407) s đ ng. ĐVSKTT chép vi c khoa thi năm Giáp D n, niên hi u Long Khánh th 2 (1374) nh sau: "thi đ i nh cho các ti n sĩ". VSTGCM cũng chép v s ki n này: "Tháng 2, mùa xuân. B t đ u đ t khoa thi ti n sĩ". Nh ng khoa thi li n sau đó năm Giáp Tý, niên hi u X ng Phù th 8 (1384) ĐVSKTT l i ghi: "Mùa xuân, tháng 2, Th ng hoàng cho thi thái hư c sinh i chùa V n Phúc, núi Tiên Du ...". R i khoa thi đ i tri u H , năm Canh Thìn, niên hi u Ki n Tân th 3 (1400) v n ghi: "Mùa thu, tháng 8, Quý Ly m khoa thi thái hư c sinh ...". B ĐVSKTB chép v nh ng s ki n k trên cũng có n i dung t ng t . ĐVSKTT còn cho bi t vì lo n l c nên nh ng năm sau đó không có khoa thi nào. Đ n năm Giáp D n, niên hi u Thi u Bình th 1 (1434) m i đ nh l : "Nay đ nh rõ th l khoa thi, k thi: B t đ u t năm Thi u Bình th 5 [1438], thi h ng c các đ o, năm th 6, thi h i s nh đ ng t i kinh đô. T đ y v sau, c 3 năm m t l n thi l n, coi đó là quy đ nh lâu dài, ng i nào thi đ , đ u đ c ban danh hi u ti n sĩ xu t thân". Tuy nhiên, c hai

năm M u Ng , niên hi u Thi u Bình th 5 (1438) và K Mùi, niên hi u Thi u Bình th 6 (1439), không th y ĐVSKTT nói gì đ n chuy n thi c , mà mãi t i năm Nhâm Tuất, niên hi u Đ i B o th 3 (1442) m i th y chép: "Tháng 3, t ch c thi h i cho sĩ nhân trong n c. Cho b n Nguyễn Tr c, Nguyễn Nh Đ , L ng Nh H c 3 ng i đ ti n sĩ c p đ ; b n Tr n Văn Huy 7 ng i đ ti n sĩ xu t thân; b n Ngô Sĩ Liên 23 ng i đ đ ng ti n sĩ xu t thân". VSTGCM cũng chép v s ki n này: "Tháng 3, mùa xuân. Thi đ i sách đ tuy n l y ti n sĩ. Tr c kia, đã bàn đ t khoa thi ti n sĩ; đ n đây, cho vào đ i n đ i thi đ i sách, ban cho t Nguyễn Tr c tr xu ng 33 ng i đ c đ ti n sĩ c p đ , xu t thân, đ ng xu t thân có khác nhau". Nh v y là trên th c t mãi t i năm 1442 m i có danh hi u ti n sĩ. V chuy n này, ông Đ ng Qu ng Hàm cũng vi t nh sau: "Năm 1232, vua Tr n Thái-tôn m khoa thi Thái-h c-sinh [...]. Năm 1374, vua Tr n Du -tôn m khoa Đ i-thí (thi s n vua) l y ti n-sĩ . Tên "ti n-sĩ" b t đ u có t đ y. Nh ng mãi đ n năm 1442, đ i Lê Thái-tôn m i chuy n dùng ch "ti n-sĩ" mà b h n ch "thái-h c-sinh" (Vi t Nam văn h c s y u, NXB t ng h p Đ ng Tháp 1993, tr. 95 - 97). Nh v y, thì đ ng nh vi c đ i danh hi u thái h c sinh thành ti n sĩ vào khoa thi năm Giáp Đ n, niên hi u Long Khánh th 2 (1374) m i ch là bi t l , mãi đ n năm 1434 ho c đ ng h n là năm 1442, danh hi u thái h c sinh m i đ c đ i h n thành ti n sĩ. Đ i tri u Lê không có danh hi u thái h c sinh, nên ki u ghi "Thân sinh ra Phùng Kh c Khoan là m t nhà khoa b ng, đã t ng đ thái h c sinh tri u Lê" là không chính xác!

Tôi cũng r t l y làm ti c ph i nói r ng đ n văn v a nêu, t trang 1004 - 1005 là đ n mà tác gi đã th hi n quá nhi u sai sót.

Làm gì có chuy n "g i là thái h c sinh là vì ch con cháu nhà quan c đ i phu m i đ c quy n đ i thi, con cái ti n dân đ u có tài mà đ cũng s b tr t i n u phát giác ra". Trong chính cu n sách này, trang 466, tác gi vi t v Nguyễn Hi n, tr ng nguyên khoa thi năm Đ i Mùi, niên hi u Thiên ng Chính Bình th 16 (1247): "... Cha Hi n là nông dân ...". R i khi nói t i M c Đ i Chi, tr ng nguyên khoa thi năm Giáp Thìn, niên hi u H ng Long th 12 (1304), tác gi vi t: "... C nh nhà h M c b y gi tr nên sa sút, nghèo r t mừng t i ...". V y là chính tác gi đã cho th y nh ng k "con cái ti n dân" đ t i b c cao nh t trong khoa c th i Tr n. Th mà không h th y b t c tài li u l ch s nào nói t i nh ng nhân v t trên "b tr t i" vì t i thi đ cao! Ngoài ra, T đ i n Hán Vi t c a Đào Duy Anh, m c t đ i phu cho bi t nh sau: "Ch c quan to đ i x a n c Tàu". T đ i n Ti ng Vi t c a Vi n Ng n H c, do Hoàng Phê ch bi n, cũng nói trong m c t đ i phu: "Ch c quan t ng đ i cao Trung Qu c". Tôi cũng đã đ c qua nhi u b s l n mà không th y nói t i ch c quan "đ i phu" đ i tri u Tr n. V y thì ch c quan đ i phu mà tác gi vi t đ y đ ng nh ch là t ng t ng vô căn c ! H n n a, đ i tri u Tr n, vi c h c hành và ng thí d u ph i là đ c quy n c a con cái nhà quan.

Tác gi còn vi t trong đ n văn đ y nh ng sai sót này: "Tri u Tr n có l l y hai lo i tr ng nguyên (cho thí sinh kinh đô và quanh vùng đ t cũ), tr i tr ng nguyên (cho thí sinh vùng Thanh Ngh m i khai phá đ khuyn n kích văn hoá gi a hai vùng) ...". Th c ra, tri u Tr n ch phân bi t kinh tr ng nguyên và tr i tr ng nguyên hai khoa thi Bính Thìn, niên hi u Nguyên Phong th 6 (1256) và Bính Đ n, niên hi u Thi u Long th 9 (1266). Đ n khoa thi t H i, niên hi u B o Phù th 3 (1275) ĐVSKTT cho bi t: "Hai khoa Bính Thìn, Bính Đ n tr c kia có chia kinh tr ng nguyên và tr i tr ng nguyên, đ n nay l i h p nh t".

Qua nh ng sai sót, nh ng mâu thu n n i t i mà tác gi th hi n nh v a đ c nêu, tôi đã t h i v i th m c kh o c u đ s đ c nêu t trang 1024 - 1030, t i sao nào tác gi có th ph m ph i nh ng sai sót v a k , và tôi đành ph i đ đ n nh n đ nh r ng hình nh tác gi đã đ c r t nhi u, nh ng ch đ cho các con ch nh y múa tr c m t, ch nh ng gì đ ng l i h n là cũng không nhi u!

7. Trong giai tho i v vua T Đ c có tên "Sáng ki n" thành "t i ki n", trang 906 - 909, tác gi thu t l i:

"... M t l n, ng i tr c m t các ông thám hoa, hoàng giáp, đ c Kim th ng đã dùng ti ng Tàu b c b ch:

- Tr m b t ng thí, nh c c ng thí, t t trúng tr ng nguyên! (Tr m không đi thi, nh ng n u thi, t t đ tr ng nguyên!)

V a buong l i nói v y, nh ng trong thâm tâm ngài cũng ch c m m r ng cái đám đ i khoa trong v ng tri u này, h đ u do mình cân nh c, tuy n ch n, không th có ng i nào gi i h n mình đ ng ra công nh n thiên tài "đ tr ng" c a mình đ c. Nh th thì đ u mình có thi th nh ng c phun châu cũng b ng th a, qu n th n ai ng i ta ph c? Nhà vua li n n y ra "sáng ki n" cùng các ông đ i khoa Hàm, Giao, Đ t ... làm m i ng i m t lu n v n r i r c phách, g i qua bên Trung Qu c nh vua Mãn Thanh l p m t ban giám kh o ch m giúp cho khách quan ..."

V t Kim th ng mà tác gi dùng trong giai tho i này, tôi không dám đ a ra l i bình lu n nào, mà ch xin nêu đ nh nghĩa v t này trong T đ i n Hán Vi t c a Đào Duy Anh: " D n n c quân-ch x ng ông vua hi n-t i là kim-th ng".

Chú thích th nh t c a giai tho i này đ c tác gi vi t nh sau: "Các vua tri u Nguy n có ba đ i u quy c tr thành l i nguy n: không hôn ph i khác h , không l p hoàng h u và không l y đ tr ng nguyên". Hai l i c "không l p hoàng h u và không l y đ tr ng nguyên" đ i tri u Nguy n là có th t, còn chuy n "không hôn ph i khác h " thì trong các tri u đ i phong ki n Vi t Nam, ch có tri u Tr n m i qui đ nh nh th , ch tri u Nguy n không h có "đ i u quy c tr thành l i nguy n" nh th !

Còn trong chú thích th hai c a giai tho i này, tác gi cho bi t Giao là ông Nguy n Văn Giao, đ thám hoa khoa Quý S u, niên hi u T Đ c th 6 (1853), còn Đ t là ông Nguy n Đ c Đ t, đ thám hoa cùng m t khoa v i Nguy n Văn Giao. Tác gi không nói gì t i ông Hàm, nh ng xét t i n i dung giai tho i nói t i vi c vua T Đ c mu n so tài v i "các ông thám hoa, hoàng giáp", thì ông Hàm cũng ph i đ c thám hoa nh các ông Nguy n Văn Giao và Nguy n Đ c Đ t. V y đây h n ph i là thám hoa Vũ Ph m Hàm. Tuy nhiên, đ i u vô lí là ch Vũ Ph m Hàm ch đ đ t sau khi vua T Đ c đã băng hà. Vũ Ph m Hàm đ gi i nguyên khoa Giáp Thân, đ i Ki n Phúc (1884), sau khi vua T Đ c băng hà m t năm. Mãi t i khoa Nhâm Thìn, niên hi u Thành Thái th 4 (1892), t c là sau khi vua T Đ c băng hà t i chín năm, ông m i đ thám hoa!

Trong l i bình c a giai tho i này, tác gi vi t:

"Vua T Đ c vì t ph và mu n t ra khách quan trong vi c đánh giá tài năng b n thân mà ngài ng b m t v đau, khôn quá hoá đ i "sáng ki n" thành ra "t i ki n"!

Vi c đánh giá trình đ , tài năng c a trí th c qu là ph c t p và khó, nh ng không ph i là không làm đ c.

Hàng năm, nhà n c ta v n cho hàng trăm nhà khoa h c x p hàng ra n c ngoài làm c n g đ i đ t. Vi c xu t nh p kh u ch t xám là chuy n bình th ng. Nh ng nó s r t khác th ng b i trong đám này có l n m t s vì l i ích kinh t nhi u h n là khoa h c. Còn nh ng ng i thu n tuý chuyên môn thì vui v t nguy n làm công không, d n n p nh ng bí m t sáng ch cho n c ngoài đ ng kết s t dùng đ n, riêng mình thì đ m v n c nh ng m nh b ng ti n sĩ, phó ti n sĩ, th c sĩ! Đ làm gì khi tinh hoa c a m t đ i ng i đã cúng h t r i? - Ch đ làm le thôi. Ph n không ít trên th c t , nghề "h u ngh " hay c nghề th c "Made in ... nh p c ng" đ u đ ng nh tr thành nghề ... gi y!

X a, trong th i phong ki n t Lý, Tr n, Lê, M c, đ n Nguy n, t c t năm 1075 đ n khoa thi cu i cùng 1919, cha ông ta đã m 187 khoá thi đ i khoa, l y đ 46 tr ng nguyên, 2.971 ti n sĩ, hàng v n c ng (c n h n), có ng i n i danh, có ng i vô mây khói. L nào, con cháu chúng ta đ n

t n bây gi i không có đ trình đ đ phong h c v cho các nhà khoa h c Vi t Nam mà c ph i nh v n c ngoài nh ki u T Đ c mãi sao?

V kinh t , chính ph nên m c a đ t n c cho đ i s ng nhân dân thông thoáng, mát m nh ng vi c thi c cao c p này c n ph i b quan to c ng!

Bao gi nh thì x ta l p đ c Vi n Hàn lâm đ ch m đ t hoàn toàn vi c th t thoát ch t xám c c k quý hi m này c a đ t n c?"

Ai cũng bi t r ng trong chuy n h c hành, tri th c, vi c trao đ i qua l i r t c n thi t đ m r ng tri th c cũng nh t m nhìn. Đi u này đúng c trên bình di n cá nhân cũng nh qu c gia. Đành r ng vi c đ a ng i đi du h c n c ta hi n nay qu là còn nhi u b t c p và l m đ ng, nh ng không ph i vì th mà chúng ta i t cô l p mình kh i dòng ch y tri th c nhân lo i, b ng tai b t m t tr c nh ng ti n b c a th gi i! Vi c làm lu n án ti n sĩ n c ngoài, đ c bi t là t i các tr ng đ i h c l n trên th gi i không có nghĩa là "con cháu chúng ta đ n t n bây gi i không có đ trình đ đ phong h c v cho các nhà khoa h c Vi t Nam mà c ph i nh v n c ngoài nh ki u T Đ c", mà là m t ki u trao đ i, h c h i c n thi t đ theo k p đà ti n chung c a nhân lo i. V i, không hi u tác gi hi u v cách làm lu n án ti n sĩ nh th nào mà i cho r ng "Còn nh ng ng i thu n tuý chuyên môn thì vui v t nguy n làm công không, dng n p nh ng bí m t sáng ch cho n c ngoài đóng kết s t dùng đ n, riêng mình thì đem v n c nh ng m nh b ng ti n sĩ, phó ti n sĩ, th c sĩ! Đ làm gì khi tinh hoa c a m t đ i ng i đã cúng h t r i?!"? Lu n án ti n sĩ ch là m t cách ch ng nh n m t ng i nào đó đã đ t đ c trình đ chuyên môn nh t đ nh trong m t lĩnh v c nghiên c u khoa h c. Đó ch là m t kh i đi m cho nh ng nghiên c u sau này. Vì th , không th nói r ng "Đ làm gì khi tinh hoa c a m t đ i ng i đã cúng h t r i?!"

8. Trong ph n gi i thi u v Vũ Du , trang 935 - 936, có đ n: "Năm Nhâm Tý 1490 đ i H ng Đ c th 23 (có tài li u chép là H ng Đ c th 21 (1490) thi đ tr ng nguyên u i hai m i, đ c Lê Thánh Tông khen: "Ngày sau qu c gia h u s , ng i này có th đ m đ ng đ c", và ban tên là Vũ Công Du (quen g i là Vũ Du)".

Qu là tác gi v n làm vi c theo ki u không th m tra c u, nên m i có ki u trình bày l p l ng nh v a nêu. Còn n u ch u khó tra c u m t chút thôi, h n tác gi ph i bi t r ng năm Nhâm Tý đ i tri u Lê Thánh Tông, niên hi u H ng Đ c th 23, là năm 1492, ch không ph i là năm 1490! Còn năm 1490 là năm Canh Tu t, niên hi u H ng Đ c th 21.

V vi c Vũ Du thi đ , ĐVSKTT chép vào năm Canh Tu t, niên hi u H ng Đ c th 21 (1490) nh sau: "Tháng 3, thi h i các c nhân trong n c [...]. Thi đi n, Vua thân hành ra đ v n sách [...]. Vua xem bài thi, x p th b c cao th p. Cho b n Vũ Du , Ngô Hoán, L u Th Ng n 3 ng i đ ti n sĩ c p đ ...". Còn năm Nhâm Tý, niên hi u H ng Đ c th 23 (1492), ĐVSKTT chép: "Mùa đông, tháng 10, thi h ng cac h c trò trong n c".

Nh v y, Vũ Du đ tr ng nguyên năm Canh Tu t, niên hi u H ng Đ c th 21 (1490), năm Nhâm Tý, niên hi u H ng Đ c th 23 (1492) ch có thi h ng ch không có thi h i và thi đình.

9. Trong giai tho i v Tr ng Vĩnh Ký, có nhan đ M ng nhà bác h c!, trang 884 - 886, tác gi cho bi t:

"... Tr ng v n là m t trí th c có h c đ t Đ ng Nai, đã t ng du h c qua châu Âu, có m t v trí v ng ch c trong gi i h c thu t".

Th c ra, Tr ng Vĩnh Ký quê Cái M n, thu c làng Vĩnh Thành, t ng Minh Lý, huy n Tân Minh, t nh Vĩnh Long, ch không ph i Đ ng Nai. Ông t ng du h c t i Pinalu, Campuchia, r i Pénang, Malaysia, ch ch a t ng "du h c châu Âu" nh tác gi t ng t ng.

10. Trong giai tho i v Tr n Bích San có nhan đ Đ o Chúa hay đ o t c, trang 835 - 837, tác gi vi t:

"Năm 1872, Tam nguyên Tr n Bích San đang làm Tu n ph Hà N i. Lúc y ch a x y ra chuy n gi c Pháp chi m thành Hà N i và t ng gi c H. Rivie (Henri Rivière) ch a b quân c a Hoàng Tá Viêm có quân c đen c a L u Vĩnh Phúc tr l c gi t ch t ô C u Gi y.

Tình hình gi a ta và gi c r t găng. B n đ o Gia tô th Tây qu y phá kh p n i, không riêng gì Hà N i mà c Thanh Hoá, Nam Đ nh, Ninh Bình.

Lúc y c Sáu (hoc c Sáu), t c Tr n L c, tên th t là Tr n Triêm, ng i Nga S n, t nh Thanh Hoá, đang cai qu n các x đ o Phát Di m, Tĩnh Gia, Nông C ng. Chính h n gây chuy n l ng giáo chém gi t l n nhau, làm tai m t cho Tây, nên h i Phan Đình Phùng còn làm tri ph Diên Khánh đã tr t i h n, sai lính n c c đánh 100 hèo.

C Sáu gi o quy t d a vào Tây đ vào Hu xin T Đ c b l nh c m đ o và đ c T Đ c phong cho Khâm sai Kinh l c phó s chuyên gi i quy t nh ng r c r i, thù h n gi a l ng và giáo.

H n đã l i đ ng ch c v đ gi t h i r t nhi u ng i dân l ng thi n.

Th i gian Tam nguyên Tr n Bích San còn làm tu n ph Hà N i, cũng là th i gian C Sáu đi l i t Phát Di m - Hà N i nh con thoi đ cùng giám m c C Ph c (Puninier) làm tai m t cho Pháp chu n b chi m thành Hà N i và m y t nh nh Nam Đ nh, Hà Nam, Ninh Bình.

Có l n g p đ c Tam nguyên Tr n Bích San, h n bàn chuy n văn ch ng r i xin đ a ra m t câu đ i nh đ i h :

B m quan l n, các đ o tr ng bên chúng tôi, dân th ng gi i là "c". Có m t ng i ra m t câu đ i đ chúng tôi đ i mà nghĩ mãi ch a làm sao đ i đ c.

Tam nguyên Tr n Bích San th a bi t tên đ o tr ng này đã nhi u l n theo b n Tây đ ng nhúng tay đánh gi t nghĩa quân cu th y h c mình là Tam Đ ng Ph m Văn Ngh nên đã c nh giác ...".

đây, ta l i g p mâu thu n n i t i. Vì ngay tr c giai thoi i này g n hai trang, t c là trang 836, p h n gi i thi u v Tr n Bích San, tác gi vi t: "Năm 1872, ông v quê ch u tang cha trong ba năm. Năm 1875, ông vào Hu nh n ch c Th lang b L i, ít lâu sau gi ch c Tu n ph Hà N i ...". Nh v y chính tác gi cũng th a nh n s ki n là s m nh t cũng ph i là năm 1875 Tr n Bích San m i làm tu n ph Hà N i! Các sách Giai thoi i làng nho c a Lãng Nhân, T đ i n nhân v t l ch s Vi t Nam c a Nguy n Qu c Th ng và Nguy n Bá Th cũng cho bi t là kho ng năm 1875 Tr n Bích San m i lãnh ch c tu n ph Hà N i.

Cũng c n ph i bi t thêm r ng t năm 1873 đ n năm 1883, quân Pháp hai l n chi m thành Hà N i và c hai l n đ u có m t sĩ quan Pháp b gi t ch t C u Gi y. L n th nh t, Francis Garnier b quân c a Hoàng Tá Viêm gi t ch t ngày 21-12-1873, còn l n th hai Henri Rivière b gi t vào ngày 19-5-1883. Nh v y, Tr n Bích San làm tu n ph Hà N i sau khi quân Pháp chi m Hà N i l n th nh t và tr c khi quân Pháp chi m Hà N i l n th hai.

Tôi cũng nh n th y trong giai thoi i này, tác gi đã quá ch quan khi vi t: "Tình hình gi a ta và gi c r t găng. B n đ o Gia tô th Tây qu y phá kh p n i, không riêng gì Hà N i mà c Thanh Hoá, Nam Đ nh, Ninh Bình." Đã t khá lâu r i, đ ng bào Công giáo (mà ng i ta th ng gán cho cái tên là Gia tô hay Thiên Chúa giáo) th ng đ c g n li n v i danh hi u bán n c, h i dân, ph n đ ng. Thi t nghĩ v m t l ch s, c n ph i công tâm và khách quan thì m i có th ph n nào hi u đ c s th t.

Giai đ n mà tác gi thu t l i trong giai thoi i này là th i gian mà ng i Công giáo v a thoát kh i cu c bách h i qui mô c a tri u đình đ c áp đ ng trên toàn qu c. Tuy nhiên, ng i Công giáo giai đ n này cũng còn ph i ch u r t nhi u m t mát do phong trào Văn Thân phát tri n m nh c các t nh mi n B c, đ t bi t là mi n Trung. V i kh u hi u "Bình Tây sát t", phong trào Văn Thân đã gây ra nh ng c nh tàn sát th ng tâm, nhi u ngôi nhà th Công giáo b phá hu , nhi u làng Công giáo b tri t h dã man, và h u qu là m t b u khí b t hoà tr m tr ng gi a

đng bào lng - giáo. Trong hoàn cnh b tr u đnh ng c đđi, b đng bào gh lng, không tránh kh i chuy n ng i Công giáo võ trang ch ng l i ho c có nh ng ng i Công giáo ng v phía ng i Pháp. Tuy nhiên cũng không thi u nh ng tâm g ng Công giáo yêu n c nh linh m c Đng Đc Tu n, ông Nguy n Tr ng T .

Ông Nguy n Tr ng T nói v vi c này: "Hi n nay t nh Ngh hai bên lng giáo lòng đang sôi s c. M t bên nói không th nào chung s ng, ph i gi t cho h t t m i th i. M t bên nói con thú mà b kh n qu n còn c n cần hu ng chi là con ng i? N u bên kia không đ cho cùng sinh cùng đ ng, thì bên này cũng không đ bó tay ch u trói ... Nhà nào ngổ nào cũng xôn xao bàn tán chuy n đó. Tôi r t l y làm lo ng i mà không có cách nào gi i quy t. B i vì sĩ phu trong t nh h t có nhi u ý ki n khác nhau. Đã nói ra khó v i l i đ c. H n n a s thù h n này đã sâu s c, vi c làm ác đ c này đã kéo dài, lòng không sao yên đ c. Cho nên không ai ch u t gi i thích cho mình, cũng không ch u gi i thích cho ng i khác.

[...]

Dân tình th đ y h i làm sao yên n lâu dài đ c? Xét cho cùng cũng b i m t là do n trên ch a đ c r ng kh p, hai là do sai l m tr c ch a gi i thích đ c, ba là do b n ăn không ng i r i b a đ t mà gây liên lu , b n là do b n c ng hào tác uy tác phúc ngoài pháp lu t, năm là do b n quy n quý m n uy th do n t ng i, sáu là do dân đ o không yên tâm ph i luôn luôn ngó tr c nhìn sau. Nh ng đ i u n khu t nh v y, đ đây m i đ i u t i m i ch m i nói m t mà th i. B i vì chuy n đ i th ng trong thì nh mà ngoài xé ra to. Hu ng chi nh ng vi c bình dân do n t đầu ph i m i m t ngày m t b a, lâu r i ph i khi n ng i ta tin mà s ." (trích di th o s 14, Tình hình lng giáo Ngh An theo Tr ng Bá C n, Nguy n Tr ng T con ng i và di th o, NXB Tp. H Chí Minh 1988, tr. 181-183).

V chuy n này, ông Tr n Tr ng Kim cũng vi t: "Nguyên b y gi dân trong n c ta chia làm hai phái: bên lng, bên giáo; hai bên v n không a nhau. Đ n khi x y ra vi c đ i úy Francis Garnier l y Hà N i, b n sĩ phu m n Ngh Tĩnh th y giáo dân có nhi u ng i theo giúp ông y, thì l y làm t c gi n l m, bèn r nhau n i lên đánh phá.

[...]

N c ta mà không ch u khai hoá ra nh các n c khác là cũng b i b n sĩ phu c gi th i cũ, không ch u theo th i th mà thay đ i. Nay s suy nh c c a mình đã s s ra đ y, th mà không ch u m m t ra mà nhìn, l i vì s t c gi n m t lúc mà làm vi c nông n i cần r , đ cho thi t h i thêm, nh th thì cái t i tr ng c a b n sĩ phu đ i v i n c nhà ch ng to l m ru!" (Vi t Nam s l c, NXB Đà N ng, 2003, tr. 513-514).

Nh v y, s th c không ph i nh tác gi nói "B n đ o Gia tô th Tây qu y phá kh p n i, không riêng gì Hà N i mà c Thanh Hoá, Nam Đ nh, Ninh Bình". Linh m c Bùi Đc Sinh nói t i chuy n này: "Hoà c đã ký và trên nguyên t c cu c bách h i ch m đ t, nh ng t i đ a ph ng các quan v n còn l p m u b t b giáo dân; c m thi c , c m làm quan, có kêu quan đ i u gi cũng ch ng ai nghe. Dân lng bi t ý vua quan, thì cũng n t n giáo dân, b i ki n b t công, đòi trái l , cũng ph i ch u. Năm 1863, linh m c Phêrô Dũng quê K B ng, chính x Phát Di m t năm 1862, b b t và ch t rừ tù Ninh Bình. Cũng năm y cha Alexi Th c, quê K Sét, b b t Tôn Đ o b c m c c, ch t trong ng c.

Nhóm Văn Thân Ninh Bình, Nam Đ nh t ch c m t đ o quân l u đ ng, đ t đ i quy n ch huy c a hoàng giáp Tam Đ ng, m t viên quan h i h u r t uy th , vì các tú tài, c nhân cùng m t s đ ng quan ch c đ u là c u h c sinh c a ông. Tr u đnh không bao gi ch p nh n s thành l p đ o quân l u đ ng này. Ngày 14.1.1868, Văn Thân vây đánh K Trình và nhi u x khác thu c t nh Nam Đ nh. H ti u hu thánh đ ng, tu vi n và 30 căn nhà c a giáo dân. Dân công giáo kháng c và b t gi hai tên kh ng b , trong s này có Tú Đ ng. Tú Đ ng b nhà

vua lên án x gi o giam h u, song cũng ph t cha x K Trình, và m y b n đ o, nh ng nh h n, vì nhà vua mu n x hoà đôi bên.” (Giáo Hi Công Giáo Vi t Nam, Quy n II, Calgary, Canada, 2002, tr. 488, d n theo H. Ravier, S ký Hi thánh, Hà N i 1934, Q. III, tr 569-570).

Còn v chuy n c Sáu làm tay sai cho Pháp thì c Tuy t Huy D ng Bá Tr c có vi t trong bài th Xem nhà th Phát Di m nh ông Tr n L c:

“Trong c n s m gió n i anh hùng
Nam Pháp giao th i có m t ông
Chí n v y vùng ch a đ c tho
Giang s n đ i chút kì công.”

Chính c Tuy t Huy chú thích v c Tr n L c: “Ông Tr n L c là m t ng i có tài h c khác th ng, v n theo đ o Thiên Chúa, h c ch Latinh, ch Pháp, ch Hán đ u gi i c . Ng i r t thao l c, đúng lúc ng i Pháp m i sang n c ta, v c giao thi p hai bên đ u ph i n ng c y vào ông c . Nh ng xem ý ông cho s nghi p đó ch a đ c tho chí mình, v v n niên ông đ ng làm nhà th Phát Di m, cách ki n trúc c c kì đ s l ng l y mà t ra cái đ c s c m t nhà th c a ng i Nam.” (Nét m c tình, Đông Tây n quán, 1937, tr. 10).

Trong đ n v n c a cu n Giai tho i k sĩ Vi t Nam đ c k ra đ đây, tác gi đã vi t sai hai tên riêng, tên m t đ a danh và tên m t nhân v t: Phan Đình Phùng t ng làm tri ph Yên Khánh ch không ph i là Diên Khánh, tên c a C Ph c là Puginier ch không ph i là Puninier! Đ n đây xin đ c m n l i tác gi trong Ph đ : Th t - Gi trong ngh thu t, trang 1007 - 1023: “Ôi, m t cái tên chép còn sai thì nói gì đ n nh ng chuy n khác.” Th mà đ đây l i là hai cái tên ch không ch là m t!

Ngoài ra, tác gi còn l m l n khi vi t: “C Sáu gi o quy t đ a vào Tây đ vào Hu xin T Đ c b l nh c m đ o và đ c T Đ c phong cho Khâm sai Kinh l c phó s chuyên gi i quy t nh ng r c r i, thù h n gi a l ng và giáo.” Tr c h t C Sáu vào kinh thành Hu sau hoà c Nhâm Tu t, ngày 5-6-1862, t c là sau khi tri u đình T Đ c đã có chi u ch tha đ o. Do đó không có chuy n C “xin T Đ c b l nh c m đ o”. H n n a vua T Đ c không h phong t c quan cho C Sáu, mà ch ban m t kim khánh và năm kim ti n đ t ng th ng công lao c a C . Mãi t i năm 1886 vua Đ ng Khánh m i phong C làm Tham tri b l , Khâm sai Tuyên ph s . R i năm 1899, vua Thành Thái phong C làm Th ng th b l .

Tác gi cũng đ a ra thông tin thi u chính xác nh sau: “Lúc y c Sáu (ho c c Sáu), t c Tr n L c, tên th t là Tr n Triêm, ng i Nga S n, t nh Thanh Hoá, đ ang cai qu n các x đ o Phát Di m, Tĩnh Gia, Nông C ng.” S th c thì t năm 1865 đ n khi cha Tr n L c qua đ i, t c là năm 1899, cha Tr n L c ch cai qu n x đ o Phát Di m mà thôi.

Trong s nh ng v n đ liên quan đ n cha Phêrô Tr n L c mà tôi v a nêu ra, có không ít v n đ hi n v n ch a có ti ng nói chung trong gi i s h c. Tôi r t mong đ c các nhà s h c công tâm và chân chính ch giáo thêm cho. D u sao, v i m t cu n sách đ c r t nhi u ng i đánh giá cao, đ c qu ng cáo khá kêu, mà l i ph m ph i nh ng sai sót r t đáng ti c nh v a nêu thì h u qu gây ra cho n n “h c thu t” n c nhà ch c ch n không ph i là nh .

Tôi là ng i h c th c nông c n, ch vì th y nh ng ch sai quá rõ ràng, ch ng đ ng đ c nên m o mu i l a ra vài ch nêu lên đ r ng đ ng đ lu n. Tôi v n nghĩ nh ng lúc trà đ t u h u, k vài giai tho i cho vui thì đ u có sai sót đôi chút cũng không tai h i gì l m. Còn h bút l p ngôn l i là chuy n khác h n, c n ph i tra c u kĩ càng. Ng i x a có câu “Nh t ngôn kí xu t, t mã nan truy”, hu ng h đây l i là chuy n vi t sách công b kh p trong Nam ngoài B c. R t mong nh ng ng i có trách nhi m xem xét và s a ch a nh ng sai l m tai h i đ cho l p h u sinh đ c nh .